

כדי להמחיש נקודה זו, נקח נושא אחד ארוך (דברים יא, ב-ז) המורכב משני חלקים, וננסה לחלק אותו לשני פסוקים ולקרוא אותם: [א] וידעתם היום: [ב] כי לא את-בניכם אשר לא-ידעו ואשר לא-ראו את-מוסר ה' אלקיכם את-גדלו את-ידו החזקה וזרעו הנטייה ואת-אתתיו ואת-מעשיו אשר עשה בתוך מצרים לפרעה מלך-מצרים ולכל-ארצו ואשר עשה לחיל מצרים לסוסיו ולרכבו אשר-הציף את-מי ים-סוף על-פניהם בדרךם אחריכם ויאבדם ה' עד-היום הזה ואשר-עשה לכם במדבר עד-באכם עד-המקום הזה ואשר עשה לדתו ולאבירם בניו אליאב בן-ראובן אשר-פצתה הארץ את-פיה ותבלעם ואת-בתיהם ואת-אהליהם ואת כל-הינקם אשר ברגליהם בקרב כל-ישראל כי-עיניכם הראת את-כל-מעשה ה' הגדל אשר עשה: ברור שהמילים כי עיניכם הראת מוסכות אל המילים כי לא את בניכם, וכפי שמפרש רש"י, אבל כל ילד מרגיש שפסוק זה נוגד בחריפות את דרך הדיבור הטבעי והנעים, ולא זו בלבד, אלא שהקורא שוכח ומאבד לגמרי את אחיזתו בסדר הדברים, ואינו יודע מה מוסב למה, שכן הקשר המסודר בין דרגות הפיסוק השונות - נשמר רק אם הוא קרוב.

למעשה, הטעמים מחלקים את הנ"ל לששה פסוקים ממוצעים, ובאופן זה הדברים מסודרים ונעימים לאוזן: [א] וידעתם היום: כי לא את-בניכם אשר לא-ידעו ואשר לא-ראו את-מוסר ה' אלקיכם את-גדלו את-ידו החזקה וזרעו הנטייה: [ב] ואת-אתתיו ואת-מעשיו אשר עשה בתוך מצרים לפרעה מלך-מצרים ולכל-ארצו: [ג] ואשר עשה לחיל מצרים לסוסיו ולרכבו אשר הציף את-מי ים-סוף על-פניהם בדרךם אחריכם ויאבדם ה' עד היום הזה: [ד] ואשר עשה לכם במדבר עד-באכם עד-המקום הזה: [ה] ואשר עשה לדתו ולאבירם בניו אליאב בן-ראובן אשר פצתה הארץ את-פיה ותבלעם ואת-בתיהם ואת-אהליהם ואת כל-הינקם אשר ברגליהם בקרב כל-ישראל: [ו] כי עיניכם הראת את-כל-מעשה ה' הגדל אשר עשה:

סעיף ב. אתנחתא כסוף-פסוק.

ענין זה של נושא ארוך המחולק לכמה פסוקים, דורש עיון נוסף. הבה נתבונן בפסוקים להלן (בראשית כ, כ-כג): [א] ויהי אחרי הדברים האלה ויגד לאברהם לאמר הנה ילדה מלכה גסה-הוא בנים לנתור אחיך: [בא] את-ערוץ בכרו ואת-בזו אתיו ואת-קמואל אחי ארם:

הערות וצינונים

ה. יתכן שסדר הנחת הטעמים אינו מדויק לגמרי לפי הכללים, אך בערך זהו הסדר.

[כב] וְאֶת־פֶּשֶׁד וְאֶת־חָזוּ וְאֶת־פִּלְדֵּשׁ וְאֶת־יִדְלָף וְאֶת בְּתוּאֵל: [כג] וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת־רִבְקָה שְׁמֶנָּה אֵלֶּה יָלְדָה מִלֵּכָה לְנָחוּר אֹתִי אֲבִרְהָם. נִבְחִין, כִּי הַפְסוּק הָאֲחֵרֹן נִרְאָה תְּמוּהָ: וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת רִבְקָה שְׁמֶנָּה אֵלֶּה יָלְדָה מִלֵּכָה לְנָחוּר אֹחִי אֲבִרְהָם, שֶׁכֵּן עַל פִּי הַשִּׁכְל הַפְּשוּט הִיא צְרִיךְ חֲצִי הָרֵאשׁוֹן שֶׁל הַפְּסוּק לְהַצְטָרֵף לַמַּעֲלָה, וְלֹא לִהְיוֹת מְקוּשֶׁר עִם הַסִּיכּוּם הַכּוֹלֵל שֶׁל בְּנֵי מִלְכָּה!

דוגמא נוספת אנו מוצאים בפסוק האחרון של שירת דבורה: **כֵּן יֵאבְדוּ כָּל־אֹיְבֵיהֶּ ה'** וְאֶהְיֶה כִּצְאָת הַשָּׁמֶשׁ בְּגִבְרָתוֹ וְתִשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה (שופטים ה, לא) - האם יש איזה קשר בין שני חלקי הפסוק? ברור שלא! החצי הראשון הוא חלק משירת דבורה, ובחצי השני - כתוב הנביא סיום קצר לשני הפרקים האחרונים בהם ספר על מלחמת סיסרא!

בשתי הדוגמאות היה ראוי שהחלק האחרון יהיה פסוק בפני עצמו, אמנם הטעמים 'תחתכו' חלק קטן מסוף העניין הקודם - ו'הדביקו' את שניהם לפסוק אחד! כך בעצם משמשים בעירוביביא שני הכללים דלעיל: הנושא הארוך נחתך לחתיכות קטנות, וההחתיכה הקטנה שבסופו - מצורפת עם פסוק שהיה ראוי לעמוד כשלעצמו!

אף שדבר זה תמוה מעט', נוכל להבינו - כאשר נזכור שהאתנחתא שווה בכוחה לסוף פסוקי", שניהם קיסרים המנהלים ממלכות כל אחד לעצמו, ואין מלכות נוגעת בחברתה. בעצם יש כאן שני פסוקים קטנים! וכך כותב הראב"ע (סוף ספר צחוחות): **כִּי מִשְׁפָּט אֶתְנַח וְסוֹף פְּסוּק שָׁנָה, וְהָעֵד - וְתִשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה.**

הערות וצינונים

1. דוגמאות נוספות: וְלָלֶךְ לְמַסְעָיו מִגִּבְרָתוֹ וְעַד־בֵּית־אֵל עַד־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־הָיָה שָׁם אֶהְלֶה בַּמַּחֲלָה בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין הָעֵי: אֶל־מָקוֹם הַמְּזוֹכָר אֲשֶׁר־עָשָׂה שָׁם בְּרֹאשֶׁנָּה, וַיִּקְרָא שָׁם אֲבִרְהָם בְּשֵׁם ה' (בראשית יג, ד-ה), וַיִּבְרָכֵהוּ וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ אֲבִרְהָם לֵאמֹר עָלִינוּ קִנְיָ שָׁמַיִם וְאָרֶץ: וַיְבָרֶךְ אֵל־עֲלִינוּ אֲשֶׁר־מִנְּךָ בִּינְךָ, וַיִּתֵּן לָנוּ מִצֶּשֶׁר מִכָּל (שם יד, יט-כ), וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא־הָטוּ אֶת־אָזְנָם וַיִּלְכְּדוּ בְּמַעֲצוֹת בְּשׂוֹרֹת לִבָּם הִרְעוּ וַיִּהְיוּ לְאֵחוּר וְלֹא לִפְנִימִים: לְמַד־הֵיוּ אֲשֶׁר יִצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה וְאִשְׁלַת אֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־עֲבָרֵי הַנְּבִיאִים וְהַשֹּׁפֵק שֶׁלָּחַ (ירמיהו ז, כד-כה). וְרֹאה עוֹד מִשְׁכַּח בַּחֲלֹב בִּיאוֹר הַטַּעַם בְּרֹאשִׁית כֹּד־מַג־מֶד. 1. וְרֹאה רַאבִּ"ע הַעוֹמֵד בַּכֹּהֵן מִקוֹמוֹת עַל עֵינֵי זֶה שֶׁל אֲתַנְחַתָּא הַחֻזְקָה בְּכּוּחָהּ מִסוֹפ־פְּשִׁלְנִיָּה, בִּינֵיהֶם: שְׁמוֹת ד, כ. שם כב, ב. וַיִּקְרָא יט, כה. דְּבָרִים טו, יז. וְרֹאה גַם סֵפֶר 'בֵּינָת מִקְרָא' בַּפֶּרֶק 'עוֹד דִּינִים כִּסְדֵּר'. 2. רֹאה לַעֲלִיל פֶּרֶק ד' סֵפֶר ג'. 3. יֵשׁ לְצִינִן כִּי בְטַעְמֵי אִמִּת' (אִיּוֹב מִיִּשְׁלֵי תִּהְיִים) - הַשּׁוֹנִיִּם מִטַּעְמֵי כ"א סְפָרִים - הָאֲתַנְחַתָּא אֵינָה מִשְׁמַשֵּׁת כְּקִיסֵר, אֵלֶּא כַּמֶּלֶךְ, מִשּׁוֹם שֶׁפְּסוּקֵיהֶם קָצִירִים יוֹתֵר, וְאֵינֶם דוֹרְשִׁים חֻלּוּקָה לִשְׁתֵּי מַמְלָכוֹת. 4. סֵפֶר 'צִחּוֹת' (בְּסוֹפּוֹ). 5. וְגַם בְּרִש"י מִצְאָנוּ הַתִּיּוֹחֶסוֹת לְאֲתַנְחַתָּא כַּמִּסְיֵימַת פְּסוּק, וְז"ל (דְּה"א כט, יא): וּבִארְץ' - אֲתַנְחַתָּא, שֶׁשֶּׁם מִסְיֵים הַפְּסוּק, וּמוֹסֵב לַמַּעֲלָה

מעניין לציין, שבגנינות האשכנזיות של מגילות אסתר ואיכה, אין הבדל בין ניגון אתנחתא לסוף-פסוק. וישנן קהילות שאינן מחלקות ביניהם גם בקריאת התורה, אלא מנגנים את שניהם כאתנחתא. והנה, על אף שהסימון השונה של אתנחתא וסוף-מלמד אותנו שלבעלי המסורה היה חילוק בגנינתם, מכל מקום – יש במנהג זה כדי ללמד שגנינותיהם המקוריות קרובות מאד¹.

השמטת
האתנחתא

הבנת תפקיד האתנחתא כמחלק לשני פסוקים קטנים, תָּקַל עלינו להבין מדוע בפסוקים קצרים – לרוב היא נעדרת, ותחתיה נחצה הפסוק ע"י מפסיק מדרגת המלכים. כמו: וַיִּשְׁתַּחֲוּ אַבְרָהָם, לִפְנֵי עַם הָאֶרֶץ (בראשית כג, יב), וַיַּעַן עֲפְרָיִם אֶת־אַבְרָהָם, לֵאמֹר לוֹ (שם פסוק יד), וַיֵּאָסֶף לְבָן אֶת־כָּל־אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם, וַיַּעַשׂ מִשְׁפָּחָה (שם כט, כב), וַהֲרַעַב, כְּבֹד בְּאֶרֶץ (שם מג, א).

שבן כאשר הפסוק קצר מלכתחילה, אין צורך לחלק אותו לשני פסוקים קטנים. ולא זו בלבד, אלא שהפסקות חזקות וסמוכות עלולות אף להפריע לשטף הקריאה. ולפיכך מעדיפים הטעמים להמנע מזה, והמפסיק העיקרי בפסוק יהיה מלך.

כמו כן, גם אם הפסוק עצמו אינו קצר כ"כ, אבל המקום הראוי לחצות בו את הפסוק – נמצא סמוך לסוף – שוב ישנה העדפה ברורה של הטעמים להמנע מהנחת אתנחתא, כדי למנוע סמיכות הפסקות כבדות, כמו: וַיַּעַשׂ ה' אֱלֹקִים לְאַדָּם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתָנוֹת עוֹר, וַיַּלְבִּשֵׁם (בראשית ג, כא), כָּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת־רוּחַ חַיִּים בָּאֲפִיו מִכָּל אֲשֶׁר בְּחַיָּה, מִחוּ (שם ז, כב), וַיִּקְרָא אַבְרָהָם אֶת־שְׁמֵבְנוּ הַנּוֹלֵד־לוֹ אֲשֶׁר־יָלְדָהּ לוֹ שָׁרָה, יִצְחָק (שם כא, א), וַתֵּרָא שָׂרָה אֶת־בְּנֵי־הָגֵר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר־יָלְדָה לְאַבְרָהָם, מִצְחָק (שם כא, ט), וַיַּצֵּב אַבְרָהָם אֶת־שִׁבְעַת כִּבְשֹׁת הָצֹאן, לְבִדְהָן (שם כא, כח), וַיָּקָם אַבְרָהָם וַיִּשְׁתַּחֲוּ לְעַם־הָאֶרֶץ, לְבְנֵי־חֵת (שם כג, ז)².

הערות וצייונים

הימנו כדפרשתי. ¹א. ואכן שמעתי בעל-קורא מאותן קהילות שקוראים את שניהם כאתנחתא, שחילק ביניהם חילוק דק ע"י משיכת ניגון הסוף. כמ"כ שמעתי הקלטת קריאת מגילת אסתר של הבעל-קורא הוותיק דקהילות יוצאי אשכנז, ר' בנו ווייס ז"ל, ושם ג"כ נשמע חילוק דק (אם כי לא עקבי) בין אתנחתא לסוף, למרות הנגינה הוזה. ²ב. והכלל בזה: בפסוק בן 3 מילים – לעולם לא נמצא אתנחתא. פסוק שחלקו השני בן 5 מילים ומעלה – יפוסק תמיד באתנחתא (מלבד שני חריגים אשר יש בהם סיבה מיוחדת). ובפסוקים שחלקם השני בן 4 מילים או פחות, לפעמים יבוא אתנחתא ולפעמים לא. וככל שחלקו השני קצר יותר (או כל הפסוק קצר יותר), כך יש יותר נטיה שלא לפסק באתנחתא, ובפרט כאשר חציו השני בן מילה אחת בלבד, שאז אין מקום לטיפחא להכין את ניגון הסוף (ראה לעיל פרק ה', סעי' ד'), וראה עוד